

Ministaatjes als kralen aan een gebedssnoer

Een wandeling langs de katholieke sporen in Amsterdam



In veel steden in ons bisdom zijn sporen van de katholieke geschiedenis terug te vinden. Sommige zeer opvallend, zoals kerken en oud-kloosters, andere subtieler, zoals verwijzingen in gevelstenen of achter voordeuren. Ga met deze rubriek in de hand op stap en laat u verrassen! Aflevering twee brengt ons naar Amsterdam.

Amsterdam in kort bestek

Amsterdam dankt zijn naam aan een 13^e-eeuwse dam in de Amstel. De oudste vermelding van Amsterdam betreft een document van 27 oktober 1275, waarin graaf Floris V de bewoners tolvrijheid verleent. Het stadsbestuur sloot zich in 1578 aan bij de opstand tegen Spanje (Alteratie), vooral vanwege handelsbelangen. Na de

val van Antwerpen (1585) arriveerden er veel Vlamingen, met hun handelsnetwerk. Naast vele andere factoren speelden hun komst en die van Portugese joden een belangrijke rol in wat de Gouden Eeuw wordt genoemd. De stad werd een van de belangrijkste haven- en handelssteden ter wereld. De grachtengordel behoort tot het UNESCO-Werelderfgoed.



1. Café 't Papeneiland, Prinsengracht 2

Hoekhuis uit 1641. In 1774 was sprake van 'een Hegt Sterk Winkelhuis en erve staande en gelegen op de princegracht oft papeneijland'. Tegenoverliggend bevond zich immers de schuilkerk 'De Posthoorn'. Het café ontleent zelfs internationale faam aan een vermeende vluchtgangtussen kerk en kroeg.



2. Karthuizerklooster /Karthuizerhof, Karthuizersstraat 61-191

De eerste kloosters in Amsterdam werden aan het einde van de 14^e en begin van de 15^e eeuw gebouwd. De lijst kloosters is indrukwekkend. Aan 'die Plaetse', de huidige Dam, bevond zich ook nog het Elisabethgasthuis en de gelijknamige kapel. Kloosters legden met hun gastenverblijven, cellen, refters, kerkhoven, tuinen enzovoorts een enorm beslag op het stedelijk grondgebied, het werden 21 ministaatjes die als "kralen aan een gebedssnoer" een bepalend stempel op de stad drukten. Het populaire karthuizerklooster (1392) lag aanvankelijk buiten de stad. Het was gewijd aan 'Sint Andries ter zaliger havene'. Het Huiszitten Weduwenhof (Karthuizerhof) is gebouwd op de resten van het klooster.



3. Hofje van Brienen, Prinsengracht 85-133

Het hofje (1804) heeft vleugels rond een binnenhof en een poortgebouw met kapel. De architectuurstijl is sober, kenmerkend voor de stadsbouwmeester Abraham van der Hart. Oppericht door het echtpaar Van Brienen, een welgestelde rooms-katholieke familie. Zij richtte meerdere zorginstellingen op.



4. Onze Lieve Vrouwekerk, Keizersgracht 220

Deze driebeukige kruisbasiliek (1852-1854) ligt naast een klooster van de redemptoristen, die een grote rol speelden bij de katholieke emancipatie in Amsterdam. Het ontwerp is van architect Th. Molkenboer. Het interieur is als een staalkaart van 19^e-eeuwse neogotische decoratie en inrichting.

5. Rooms-katholiek Oude Armenkantoor, Keizersgracht 384

Poortje ontworpen door Jacob van Campen als enig overblijfsel van de Schouwburg, afgebrand op 11 mei 1772. Het huidige gebouw is het R.C. Oude Armenkantoor uit 1773 met een sobere gevel. Interieur met regentenkamer met marmeren schouw en stucplafond, achterpleintje met daarachter de voormalige bakkerij met ovens.

6. Occo's hofje, 'Gebouw van Barmhartigheid', Nieuwe Keizersgracht 94

Dit hof uit 1776 wordt nog steeds gebruikt waar het oorspronkelijk voor bedoeld is: huisvesting van oudere dames. Gesticht door Cornelia E. Occo als 'Gebouw van Barmhartigheid'. Het hof heeft een kapel, gewijd aan Elizabeth van Thüringen, patroonheilige van de zieken.

7. De Begijnhofkapel, Begijnhof 29

De begijnen legden een gelofte van kuisheid af, maar mochten het hof verlaten om te trouwen. Er staan 47 huizen, de meeste met gevels uit de 17^e en 18^e eeuw. Het Houten Huys, Begijnhof 34, stamt uit 1528. Het Begijnhof was de enige katholieke instelling die na de Alteratie van 1578 bleef bestaan. De aan de H.H. Johannes en Ursula toegewijde Begijnhofkapel werd in de periode 1671-1680 gebouwd achter de gevels van twee woonhuizen. Nadat de Kapel ter Heilige Stede in 1908 was afgebroken, werd deze kerk ook de Mirakelkerk genoemd. In het interieur zijn dan ook veel verwijzingen naar het Mirakel van Amsterdam (o.a. een schilderstuk van A.J. Derkinderen).



8. Nieuwezijds Kapel, Rokin 78

Het 'Mirakel van Amsterdam' (1345) herinnert aan de wonderbaarlijke hostie die, nadat deze door een zieke was uitgespuwd, niet in het haardvuur wilde verbranden. Het wordt jaarlijks herdacht tijdens de zogeheten 'Stille Omgang'. De oorspronkelijke kapel, op de mirakelplek, ook wel 'Kapel ter Heilige Stede' genoemd, dateerde uit 1347 en was een van de belangrijkste religieuze bouwwerken van Amsterdam. In 1908 onderhevig protest afgebroken. In 2005 ontdekte men onder een huidige betonvloer de oude zerkenvloer met graven van de 16^{de} tot en met de 19^{de} eeuw. In 1988 werd op het trottoir de zogenoemde *Mirakelkolom* gebouwd, ter herinnering aan de gesloopte laatgotische kapel. Deze zal worden herplaatst na voltooiing van de werkzaamheden aan de Noord/Zuidlijn.



9. De Papegaai, Kalverstraat 58

De Papegaai, eigenlijk de H.H. Petrus en Pauluskerk, werd gebouwd in 1848. Al in de tweede helft van de 17^{de} eeuw was hier een school- of huiskerk. In 1899 vergrootte men de kerk en toen kwam ook de gevel aan de Kalverstraat te liggen.



10. Gevelsteen met evangelist Marcus, Bethaniënstraat 12

In de 17^{de} eeuw stonden hier vier huizen, genoemd naar de vier evangelisten. Boven de hijsbalk ziet u de evangelist Marcus met Evangelie en zijn symbool-dier, de leeuw. In een zijwand van het Begijnhof eveneens prachtige gevelstenen, waaronder de Vlucht naar Egypte en het Offer van Abraham.



11. Ons' Lieve Heer op Solder, Oudezijds Voorburwal 38

In het hart van de binnenstad bevindt zich het Museum Ons' Lieve Heer op Solder. U kunt dwalen door een goed bewaard grachtenhuis uit de Gouden Eeuw om te eindigen in een complete kerk op zolder. De kerk is gebouwd in opdracht van de welgestelde katholieke koopman Jan Hartman (1619-1668). Hij bewoonde het huis met zijn gezin in de periode dat katholieke vieringen in Nederland officieel verboden waren. De rooms-katholieken (twintig procent van de Amsterdamse bevolking) verloren na 1578 hun officiële kerken. Het protestantse stadsbestuur wist wel van het bestaan van de zolderkerk, maar gedoogde vrijwel alle geloofs-overtuigingen binnen Amsterdam. Het was eerder 'huiskerk' dan 'schuikerk'.



12. Olofs- en Jeruzalemkapel, Zeedijk / Prins Hendrikkade

Omstreeks 1440 gebouwd aan het begin van de Zeedijk als stenen zaalkerkje van acht bij vijftien meter. In 1490 verrees de Jeruzalemkapel tegen de Sint Olof. Deze



achtkantige koepelkapel was een verwijzing naar de Heilig Grafkapel in Jeruzalem en werd gesticht door Jeruzalemvaarders.

13. Sint Nicolaasbasiliek, Prins Hendrikkade 73

De driebeukige kruisbasiliek (1885-1887), gewijd aan de juist voor Amsterdam zo betekenisvolle patroonheilige St. Nicolaas, werd naar een ontwerp van Adrianus C. Bleys opgetrokken in neo-renaissance stijl, en is sinds de toevoeging in 2009 van 'Amsterdam' aan de naam van ons bisdom de op een na belangrijkste kerk binnen dat bisdom. Het is de derde kerk met die naam in Amsterdam: de Oude Kerk had dezelfde toewijding, en Ons' Lieve Heer op Solder werd wel beschouwd als de tweede. De achthoekige koepeltoren met lantaarn en de torens met helm geven het silhouet een barok karakter. De vensters in de koepel laten door glas-in-lood gefilterd en gekleurd licht op het liturgisch hart van de kerk neer. In 2001 werd een kostbare restauratie van interieur en exterieur voltooid. Het rijke interieur is goed bewaard gebleven.



Michel Bakker – met dank aan Olga van der Klooster